

Autor: Karlheinz Weißman

Francouzská oficiální historiografie tuto krvavou lázeň dlouho ospravedlňovala jako „prostředek národní a revoluční obrany“; slovy marxistického historika Alberta Soboula: „Vzhledem k tomu, že se aristokratické spiknutí pokaždé znovu vzedmulo, se v teroru projevuje obrana třetího stavu a jeho vůle trestat, obojí ovšem zákonem udržované v mezích a kontrolované vládou ..., tak také teror z národa vyloučil ... ony síly, které byly buď aristokratické, anebo sdílely jejich [tj. aristokratů] osud, pročež se podle soudu ostatních už nemohli začlenit do společnosti. V jiném smyslu teror přispěl k rozvoji pocitu národní solidarity, když přechodně umlčel třídní egoismy a od všech žádal v zájmu veřejného blaha oběti.“

V roce dvoustého výročí revoluce, Bicentenaire, 1989, musíme vzpomenout i těch, kteří se stali obětí revoluce. Navíc když, jak se stále zřetelněji ukazuje, masakry, které se odehrály v Angersu a dalších městech, nebyly ojedinělými případy, nýbrž součástí systematické likvidace skutečných i domnělých odpůrců revoluce; francouzský historik Reynald Secher mluvil o „génocide franco-français“, o vnitrofrancouzské genocidě.

Dějepisci se dodnes přou, jestli radikalizace v letech 1793/94 představovala logický vývoj revoluce, anebo „úlet“ (François Furet). Jisté je, že na shromáždění francouzských říšských stavů v květnu 1789 nemohl nikdo, ani příslušníci třetího stavu, následující vývoj předvídat. Nikdo z představitelů měšťanstva sice neschvaloval daně, které král žádal k ozdravení státních financí, aniž by ovšem zároveň prosazoval politické reformy, ale na násilný převrat poslanci nemysleli. Pokud šlo o vkus buržoazie, mohla revoluce klidně skončit sedmáctým červencem tohoto roku; v patetické „přísaze v Míčovně“ představitelé třetího stavu spolu s několika přeběhlíky z řad šlechty a kléru prohlásili, že se nerozejdou, dokud Francie nedostane ústavu. Cílem byla jakási „glorious revolution“ na francouzské půdě: nekrvavý převrat, v němž se monarchie podřídí parlamentu ovládanému měšťanstvem.

Konstituce roku 1791, jak se zdálo, tohoto cíle dosáhla. Oba první stavy byly zbaveny moci, třetí zastupoval v zákonodárném shromáždění „národ“; chátro, canaille, vylučoval ze spoluúčasti volební census, královská moc byla omezena na veto. Ale když ústava vstoupila v platnost, převálcovala už revoluci poslanců druhá a třetí revoluce. Jedna se zrodila mezi venkovany a sedláky, kteří útočili na zámky svého panstva, pálili dlužní úpisy a záznamy o svých služebních povinnostech; jen občas byl některý šlechtic zavražděn, a už zničený majetek představoval výjimku. Násilnosti vyvěraly spíš z Grande Peur (Velkého strachu), kolektivní psychózy, která se v létě 1789 rozšířila po francouzských provinciích jako děs z „banditů“ či „invaze“. Podobný patologický rys vykazovala i „třetí revoluce“, revoluce pařížských městských davů.

Ze čtrnáctého července 1789, dnu „pádu Bastily“, se zrodil francouzský národní mýtus, ačkoli snad žádná jiná událost této revoluce není méně hrdinská než tato. Nelze mluvit ani o spontánní lidové vzpouře, protože se dlouho připravovala za pomoci pamfletů a agitace namířené proti „baště despotie“, ani o „zteči“, protože bastilská posádka nepoužila děl, spíš otevřela brány, aby předešla zbytečnému krveprolití. Velitel de Launay, světaznalý muž s

filantropickými sklony, který přikázal kapitulaci, byl děsivým způsobem zavražděn a stejného osudu se dočkali i jeho důstojníci a řada invalidů přidělených k ostraze vězňů.

Rozvášněný dav, který vnikl do Bastily, tu našel sedm vězňů: „Čtyři padělatele listin; mladého zvrhlíka zavřeného na žádost vlastních příbuzných, a dva blázny. Podvodníci se bez dalšího vyptávání poroučeli; žáka markýza de Sade přijaly filosofické společnosti se vsí okázalostí a on jímavě promluvil proti tyranii a despocii; oba šílence, oslavované zpočátku se stejným nadšením, dopravili na druhý den do charentonského blázince“ (Pierre Gawotte).

Mabuet, jeden z umírněných vůdců třetího stavu, později v souvislosti s pádem Bastily prohlásil: „Pro každého nestranného člověka začíná krutovláda čtrnáctým červencem.“ Toto datum však zahájilo takřka čtyřletý řetězec nesystematického násilí. Zločiny vyvrcholily v roce 1792 útokem na Tuilerie, jemuž padlo za oběť osm set neozbrojených příslušníků švýcarských gard, a „zářijovým vražděním“, nevybíravým masakrem vězňených šlechticů, kněží, rojalistů a jinak „podezřelých“ osob, ale i žalářovaných děvek a zlodějů, které stálo život tisíc čtyři sta lidí.

V těchto akcích se především projevovala nezávislost pařížské commune, zvláštní organizace městských „sekcí“, v nichž udávali tón radikální sansculottes. Byly však zároveň symptomem „dvojvládí“ (Crane Brinton), formy, jež se opakovaně objevuje ve všech revolucích. Tak jako proti sobě původně stáli král a národní shromáždění, stáli teď proti sobě konvent a commune. Tento antagonismus byl zostřen ještě tím, že se parlament rozštěpil na frakci umírněných girondistů a radikálních jakobínů. Girondisté, hájící liberální program, chtěli zachránit konstituční monarchii, ale padli do tenat vlastních chybných rozhodnutí: Když se po králově neúspěšném útěku snažili Ludvíka XVI. zachránit před popravou, dostihla je jejich vlastní dřívější revoluční rétorika; když se vzepřeli rostoucímu státnímu nátlaku, vymstilo se jim, že roku 1791 vyprovokovali válku s Rakouskem, aby zvládli vlastní vnitropolitické problémy.

Nejradikálnější jakobínské síly kolem Héberta, Dantona a Robespiera teď využívaly skrytých mocenských ambicí pařížských mas, aby zkrotily girondisty. Nepodcenitelný nátlakový prostředek přitom představovaly hrůzné činy roku 1792, výhrůžky a demonstrace proti konventu. Jak příznačné, že když organizátor zářijového vraždění Danton stane 6. dubna 1793 v čele „Výboru pro obecné blaho“, podniknou sansculottes ještě jednu akci: jejím cílem je dosáhnout zatčení girondistů.

„Výbor pro obecné blaho“ teď vedle „Výboru pro obecnou bezpečnost“ představoval výkonný orgán parlamentu. Poslední prvky právních jistot byly potlačeny, revoluční tribunály se pustily do práce. Avšak Danton, muž bezpochyby charismatický, ale i labilní, zranitelný pro svou zkorumpovatelnost, nebyl tou pravou osobou, která má řídit „teror“. Pánem „děsu“ se stal muž nesrovnatelně chladnější hlavy: Maximilien de Robespierre. Drobný, ještě stále bezvadně oblečený ve stylu Ancien Régime s napudrovanou hlavou, bez řečnických vloh, avšak coby „neúplatný“ ctěný prostým lidem hlavního města. Tento advokát dal v Paříži od října 1793 do července 1794 popravit přes třináct tisíc lidí, mezi nimi i své politické soupeře Dantona a Héberta.

Francouzská oficiální historiografie tuto krvavou lázeň dlouho ospravedlňovala jako „prostředek národní a revoluční obrany“; slovy marxistického historika Alberta Soboula: „Vzhledem k tomu, že se aristokratické spiknutí pokaždé znovu vzedmulo, se v teroru projevuje obrana třetího stavu a jeho vůle trestat, obojí ovšem zákonem udržované v mezích a kontrolované vládou ..., tak také teror z národa vyloučil ... ony síly, které byly buď aristokratické, anebo sdílely jejich [tj. aristokratů] osud, pročez se podle soudu ostatních už nemohli začlenit do společnosti. V jiném smyslu teror přispěl k rozvoji pocitu národní solidarity, když přechodně umlčel třídní egoismy a od všech žádal v zájmu veřejného blaha oběti.“

Ponechejme stranou, že se tu šlechta a klérus pokládaly za účastníky „aristokratického spiknutí“, ale jak může ještě dnes někdo pokládat za pravděpodobné, že převážná část zabitých, kteří pocházeli ze třetího stavu, byli „nepřáteli revoluce“? Nápadné kromě toho zůstává, že teror dosáhl dvěma tisíci pěti sty padesáti čtyřmi popravenými vrcholu v červnu a červenci 1794, právě v týdnech, kdy revoluční vojska – po vítězství nad Rakušany u města Fleurus 26. června – začala postupovat.

Zavedení teroru nelze přesvědčivě vysvětlit vnitřním a vnějším ohrožením Francie, neuvážíme-li zároveň, že Robespierrova hrůzovláda vyrůstala z jeho ideologických přesvědčení: „Je-li v míru hnací silou lidovláda ctnost, pak jí za revoluce jsou ctnost a teror; ctnost, bez níž je teror neblahý, teror, bez něž je ctnost bezmocná.“ Pojem republikánské „ctnosti“ byl ve své abstraktnosti jednou z oněch „idées claires, mais fausses“, jasných, ale falešných idejí, o nichž mluvil Tocqueville. Jakýsi výchovný cíl, jehož lze dosáhnout jen pomocí teroru coby pedagogické metody. A čím dál měli lidé k cíli, tím surověji se muselo využívat děsu, až k bodu, kdy už nešlo o cíl, protože metoda se stala vším: až k systematické likvidaci těch, jimž chyběla „ctnost“.

Vendée nepatřila k historicky vzniklým provinciím Francie. Departement tohoto jména, který ustavilo národní shromáždění, tvořily oblasti ležící jižně od ústí Loiry, severně od La Rochelle, tedy západní část Pitou při pobřeží Atlantiku. Ani v Ancien Régime, ani v první fázi revoluce nehrála Vendée žádnou zvláštní roli. I tady si venkované dávali sepisovat své stížnosti, proslulé cahiers de doléances, stěžovali si na přehnanou daňovou zátěž a na svévoli městských úředníků. K útokům na šlechtické statky však téměř nedocházelo, protože zemská šlechta ve Vendée neoplývala bohatstvím. Takřka nic nenasvědčovalo budoucím událostem, až do chvíle, kdy byla přijata „Civilní ústava“ francouzského duchovenstva.

4. srpna 1789 se oba první stavy slavnostně vzdaly svých privilegií, o čtvrt roku později rozhodlo národní shromáždění o konfiskaci církevních statků. Tímto drastickým opatřením se měly ozdravit státní finance. Ve skutečnosti se na venkovském majetku rozprodaném za minimální ceny zhojila buržoazie, státní dluh za revoluce mnohonásobně převýšil dluhy Ludvíka XVI. Toto vyvlastnění však nesmíme chápat jako v podstatě protikřesťanské opatření, protože navazovalo na tradici takzvaného „gallikanismu“. Už francouzští králové chtěli vytvořit národní církev věrnou státu a do značné míry nezávislou na Římu. Nikdy však nezašli tak daleko, aby z knězů udělali úředníky tím, že je zaměstnají, nebo je zavazovali přísahou na ústavu. Přisahat „à la Nation, à la Loi et au Roi“ byla koneckonců ochotna jen menšina kléru –

sedm ze sto třiceti biskupů, zhruba čtyřicet procent kněží; v březnu 1791 Civilní ústavu odsoudil papež Pius VI. Francouzský historik Michel Vovelle posuzuje důsledky tohoto fatálního vývoje takto: „Prodej církevních statků a ještě víc Civilní ústava duchovenstva národ definitivně rozpoltily.“

Ve Vendée vzbuzovala parlamentní nařízení od počátku obzvlášť nepřátelskou náladu. Složit přísahu bylo ochotna necelých patnáct procent kněží. Byli sice vyhnáni ze svých farností a od dubna 1792 pod hrozbou deportace, ale přesto se mohli zcela spolehnout na podporu zbožných venkovských obyvatel. Bohoslužeb kněží, kteří přísahu složili, se kromě úředníků nezúčastňoval nikdo. Sedláci si stěžovali, že neovládají latinu ani natolik, aby mohli sloužit mši. A eucharistii slavili na hřbitovech či pasekách, ba dokonce ve stodolách s prêtres refractaires, kteří se skrývali před úřady.

Napjatou situaci na západě dále vyostřovalo sesazení (21. září 1792), odsouzení a poprava Ludvíka XVI. (21. ledna 1793). Jak známo, „demokratické“ křídlo konventu, jakobíni, lidové referendum o králově osudu, které požadovali girondisté, odmítli, protože většina Francouzů by se pravděpodobně byla vyslovila ve prospěch monarchie. Ve Vendée rozhodně rostlo rozhořčení nad vraždou „našeho dobrého krále“. Sud prachu čekal na poslední jiskřičku.

V dubnu 1792 vyhlásila vláda válku „králi uherskému a českému“. Nemělo ovšem jít o válku v dosud běžném smyslu, nýbrž o jakési „křížácké tažení“ za ideály svobody, rovnosti a bratrství. Entusiasmus dobrovolníků však brzy opadl. Představa revolučních armád, které za zpěvu Marseillaisy a nesení duchem svobody zahánějí žoldácké hordy absolutistických knížat na útěk, patří do říše legend. Z francouzských jednotek nedezertovalo méně, nýbrž více mužů než z armády pruské a rakouské. V boji zpočátku obstáli jen vojáci starých pluků a postup do Belgie a Porýní lze připisovat spíš rozhádanosti a nerozhodnosti protifrancouzských spojenců než francouzskému vojenskému géniu. V únoru 1793 pokládal konvent rozhodně za nutné definitivně slevit z principu dobrovolnosti vojenské služby a nařídil odvod tří set tisíc mužů.

Když se o příslušném dekretu dozvěděli ve Vendée, propukly v březnu téhož roku nepokoje. Zpočátku nesly všechny znaky tradičního francouzského selského povstání, jacquerie: srocování ve vesnicích, spontánní a neuspořádané útoky na menší města, případy zvlášť zanicených „vlastenců“, přepadávání místních úřadoven revoluční vlády. Jacquerie, to však je také selská nenávist k měšťanům, která se vybíjela v násilnostech a vraždách. Výbuch povstání se někdy vysvětluje zásadní nechotou vendéjských k jakékoli vojenské službě. Jak však prokázal novější výzkum, není toto tvrzení, jež se v oficiálním dějepisectví znovu a znovu objevuje, výstižné. K obraně země nastupovaly západní provincie staré monarchie vždy.

Sedláky nepobouřil samotný odvod, nýbrž cíl, za nějž měli bojovat. Řečeno prvními proklamacemi rebelů: „Jak? Za takovou vládu bychom se měli bít? Táhnout do boje na rozkaz lidí, kteří rozbili správu země, krále poslali na popraviště, prodali majetek církve a vnucují nám kněze, které nechceme, zatímco naše skutečné pastýře zavírají do vězení? Nikdy!“

V důsledku této hlubší motivace povstání na rozdíl od minulých jacquerií neutichla s prvními

úspěchy. Sedláci si zvolili vůdce, do samého čela vozku a obchodníka Jacquese Cathelinaua. Teprve pak se ke vzbuřencům přidali i někteří šlechtici, François Charette, muž nejistého původu, a Henri de LaRochejaquelin, příslušník jedné z nejpřednějších rodin království. Vedle nich bychom měli uvést i jména La Trémoille, d'Elbée, de Lescure a de Bonchamps. Všichni tito dosud mladí muži (LaRochejaquelin dosáhl v roce 1793 právě dvaceti let věku), jen částečně už s vojenskými zkušenostmi, avšak bez vyšších hodností, postavili z neuspořádaných selských hord „královskou katolickou armádu“ západu.

Do boje táhli pod bílou korouhví Bourbonů a s válečným pokřikem „Vive le Roi!“ Tvořili armádu bez uniforem; sedláci měli svůj pracovní oděv, doplněný příznačným černým širákem, chodili často bosí a ozbrojení jen kosami a kopími. Společným odznakem bylo sacré-coeur, „srdce Ježíšovo“, znázorněné jako červené srdce s křížem nad sebou. Co je žene kupředu, vyjadřovali písněmi:

„Nemáme čas žít, život dáváme všanc cti. Za jejím praporcem musíme jít, abychom dosáhli pravého štěstí. Bůh nás povolal k boji, za něho, k jeho poctě a k poctě našim králům, zemřeme-li pro syna Jindřicha IV., ctíli jsme jeho zákony.“

Vendéjskou selskou armádu tvořilo pětadvacet až čtyřicet tisíc mužů, byla překvapivě dobře organizovaná a disciplinovaná. Rozlišovalo se mezi muži ve stálé hotovosti, permanents, a nonpermanents, kteří obstarávali polní práce, střežili vesnice a ke zbrani sahalí jen v případě nebezpečí. Katolické vojsko disponovalo dělostřelectvem vyzbrojeným děly, které ukořistilo republikánům, a mimořádně hbitou jízdou. Akce byly většinou vedeny partyzánskou taktikou, oddíly však, například u Torfou, nastupovaly i k otevřené bitvě, kdy pochodovaly v sevřené koloně, s bubeníky a praporečnický v čele.

Vendéjské počiny však neměly naději na nějaký úspěch, dokud se k nim nepřidaly další departementy. S podporou girondistické vzpoury, která propukla na jihu, však nebylo možné počítat, těsnější vztahy s bretaňskými rojalistickými partyzány, chouannerie, byly navázány až později. Emigranti dávali přednost bezpečí Londýna či druhého rýnského břehu, a když se v zemi objevil bratr Ludvíka XVI., hrabě z Artois, znamenal všechno, jen ne pomoc. Ani na trvalou anglickou pomoc se spoléhat nedalo. Už když ho vyzývali ke společnému boji proti republice, varoval d'Elbée své sedláky, že je to jako tlouci hliněným hrcem o železnák.

A tak už neúspěšným obléháním Nantes, koncem června 1793, překonalo hnutí odporu vlastní vrchol. Po Cathelineauově smrti vypukly mezi místními vendéjskými vůdci nespáry. A Paříž, dlouho ochromená půtkami mezi radikály a umírněnými, teď poslala velký počet řádných jednotek. V některých střetech sice katolická armáda ještě zvítězila, ale 17. října 1793 utrpěla u Choletu rozhodující porážku.

Sedláci prchali, s houfem žen a dětí v patách, přes Loiru na sever. S pomocí bretoňských chouan sice ještě „modrokabátníky“ v několika potyčkách porazili, ale nebyli to vojáci, chtěli hájit svůj domov, i tehdy, když bojovali „za Boha a krále“. Daleko od jejich polí, statků a vesnic je odvaha a bojovnost opouštěly. Mnozí se do Vendée vraceli na vlastní pěst, většina táhla v šiku, až ji 21. prosince 1793 u Savenay zastavily republikánské oddíly a drtivě ji

porazily.

Po rozhodující porážce u Choletu zaplavily oddíly katolické armády městečko Saint-Florent. Měli s sebou i umírajícího de Bonchampse, jehož poslední rozkaz zněl ušetřit pět tisíc zajatých republikánských vojáků, kteří byli ve městě. Tuto velkorysost vendéjského velitele vítězové neoplatili. Po bitvě u Savenay napsal republikánský velitel Westermann konventu: „Občané, už není Vendée. Zhynula pod naším mečem svobody, i se svými ženami a dětmi. Přihlížel jsem, když je zakopávali v bažinách a lesích u Savenay. Dle vašich rozkazů jsem dal děti udupat koňskými kopyty, ženy zabít, aby už alespoň nemohly porodit žádného banditu. Nemohu si vyčítat, že jsem ušetřil jediného zajatce. Všechny jsem je zničil (exterminé).“

Zde ještě mohl být vítěz opojen krví, přesto se tato událost stala pouhým začátkem dlouhé řady masakrů. První represálie místních úřadů se ještě vyznačovaly poměrnou nesystematičností. Kdo byl přistižen se zbraní v ruce, byl bez rozsudku zastřelen, kdo byl dopaden jako podezřelý, skončil ve vězení. Z antichambres de la mort (předsíní smrti) vedla jistá cesta pod gilotinu.

Když už ve vězeních nezbývalo místo a na masové popravy se nadále nemělo „plýtvat“ prachem a olovem, přešlo se k praxi, při níž se rozsudky smrti vykonávaly utopením. Le baptême patriotique, „vlastenecký křest“, se prováděl především v Nantes a Angers, kde se oblečení a spoutaní zajatci vyváželi na Loiru a tam se topili. Kdo se pokusil uplatvat, toho ubili. Obzvláště zvrácené podoby nabývaly tyto noyades v „republikánských svatbách“: vleže k sobě byl svázan mladý muž s mladou ženou a společně pak svrženi do vody. Všechny tyto hromadné popravy se pořádaly jako lidová podívaná a není zpráv o tom, že by si zábavychtivý dav toto barbarství ošklivil. Proto lze jen stěží pochopit, jak došel jeden z klasiků revolučního dějepisectví, historik Jules Michelet, k závěru, že „revoluční násilí“ zabíjelo jen „s cílem zbavit se nepřítele“ a nikoli ho mučit.

Pět tisíc utonulých obětí nezabila jen revoluční justice se svou vůlí ničit, nýbrž i sadismus a patologická sexualita jejích katanů. Přesto se jejich osud nemůže srovnávat s osudem těch, kteří padli za obětí opatřením pařížského „Výboru pro obecné blaho“. Poté, co počátkem roku 1794 vyšlehlo povstání posledním plamenem, obnovily se plány na totální likvidaci západního departementu, připravené už v dubnu předchozího roku: Vendée se měla stát „pustinou“, „hřbitovem Francie“; zmizet mělo dokonce i její jméno, v budoucnu měla oblast dostat název Vengé – „pomsta“. Když se záměr vyhubit obyvatelstvo otrávenou pitnou vodou ukázal jako technicky neproveditelný, byl genocidou pověřen generál Turreau. Jeho oddílům se říkalo „pekelné kolony“, colonnes infernales.

V šesti skupinách pronikly z východu na západ do srdce bývalé Vendée militaire. Jejich úkol vyjádřil samotný Turreau těmito slovy: „Každého banditu, na kterého natrefíte se zbraní v ruce, anebo který patrně zbraň vlastní, zabijte bajonetem. Stejným způsobem zacházejte s ženami, dívkami a dětmi. ... Nešetřete ani ty, kdo jsou jen podezřelí. Všechny vesnice, tržiště, všechno, co hoří, vydejte ohni.“ Ušetřen neměl být nikdo. Generál Grignon, velitel první kolony, prohlásil: „Vím, že snad v této zemi přebývá několik dobrých vlastenců; to je jedno, všichni musí být obětováni.“

Mezi lednem a dubnem 1794 se ve Vendée odehrávaly nepopsatelně děsivé scény. Dokonce pokládáme-li za nevěrohodné zprávy kněží a rojalistů, našlo se i dostatečné množství republikánů, kteří neskrývali své zděšení. Jistý president distriktu psal v lednu jednomu z velitelů jednotek: „Tito vojáci, kteří si říkají republikáni, se oddali prostopášnosti, marnotratnosti a krutosti, jichž nejsou schopni ani kanibalové.“ A podle zprávy jistého důstojníka četnictva dal jeden z důstojníků *colones infernales* „...do žhava rozpálit pekařské pece a pak do nich házel ženy a děti. Důrazně jsme mu to rozmlouvali; odpověděl nám, že tak pece republika chléb. Zpočátku tímto způsobem usmrcoval ženy banditů, a k tomu jsme nic moc neříkali; ovšem pak křik těch nešťastnic Turreauovy vojáky tak pobavil, že ve své zábavě chtěli pokračovat. Protože už nebyly ženy rojalistů, sáhli po ženách vlastenců. Pokud je nám známo, zahynulo touto strašlivou smrtí třiadvacet osob, které se neprovinily ničím jiným než láskou k národu. ... Když jsme se snažili uplatnit vlastní autoritu, vyhrožovali nám vojáci stejným koncem.“

Vyhlašovacím akcím republikánských jednotek padlo zaobět patnáct procent veškerého vendéjského obyvatelstva, to jest 117 257 lidí. Dvacet procent budov a staveb, neboli přes deset tisíc domů, bylo zničeno. Svědecké výpovědi o násilnostech tvoří dlouhou, jednotvárnou řadu hrůz. Zvrhlost likvidačních opatření ukážeme jen na dvou dalších příkladech, které dokládají novou kvalitu těchto vražedných orgií oproti masakrům minulosti. Revoluce měla být vládou „Rozumu“. Jaké zvrácenosti mohla taková vláda dosáhnout, prozrazovala už systematickostí teroru, projevovala se však i v racionalitě, s níž se uvažovalo o tom, jak mrtvých nepřátel využít pro republiku. Vojáci generála Crouzata spálili v Clissonu na kovovém roštu sto padesát žen, přičemž odkapávající lidský tuk zachycovali k dalšímu využití. Při nejrůznějších příležitostech se mrtvolky také stahovaly z kůže; již ve zprávě ze srpna 1793 konstatoval znalecky Robespierrov věrný nohsled Saint-Just: „V Meudonu vydělávali lidskou kůži. Mužská kůže je pevná a kvalitní, lepší než kamzičí. Ženská je měkká, ale méně odolná.“

Předpokládá se, že v revoluční době, od roku 1789 do roku 1799, byl ve Francii usmrčen zhruba milion lidí; to odpovídá počtu francouzských padlých v první světové válce. K těmto obětem patřilo dvě stě padesát až tři sta tisíc obyvatel Vendée, kteří zemřeli buď během povstání, jež v malém rozsahu pokračovala až do Napoleonova nástupu k moci, anebo v důsledku represálií státního teroru: „Jestliže tato genocida, navzdory odpovídajícím záměrům, nedosáhla svého cíle, pak pouze a jedině pro nedostatečnost prostředků“ (Reynald Secher).

V souvislosti s otázkou, jak mohlo k takovému genocidnímu pokusu dojít, se v protirevoluční literatuře znovu a znovu objevuje poukaz na „lidi ve službách“ republiky: „Vydědenci a zvrhlíci ze všech vrstev obyvatel, závistiví a nenávislní nižší úředníci, zadlužení obchodníci, potulné námezdní síly, hrdinové kaváren a výčepů, tuláci silnic, pouliční povaleči a prostitutky, zkrátka veškerá asociální mužská a ženská lůza, v této směsi pár důvěřivých bláznů, jejichž choré mozky prosáky nadšením z moderních teorií; většina však jsou skuteční dravci, kteří jen využívají nový režim a k revoluční víře se přimkli jen proto, aby mohli ukojit své choutky“ (Hippolyte Taine).

Je však na místě pochybovat, že tento závěr platí tak povšechně. Roli patologických či

degenerovaných existencí pochopitelně podceňovat nelze, avšak z nového bádání, například v sociálním složení jakobínských klubů či pařížských shromáždění sansculottů, přesto vyvstává překvapivě jiný obraz. Tady se nescházela lůza, nýbrž drobné, ba dokonce výše postavené měšťanstvo: lékaři, advokáti, mistři řemeslníci, podnikatelé, obchodníci, povětšinou spořádaní otcové rodin. A Robespierre byl jedním z nich, „buržoa v pravém slova smyslu“ (Peter Richard Rohden), oddaný a starostlivý bratr, dobrý k prostým lidem, laskavý k dětem, filantrop a rozhodný odpůrce trestu smrti, osobně skromný, neúplatný a – coby zásadový muž – vykonavatel teroru. Tuto pozoruhodnou koexistenci se v závěrečné části svých Přednášek o filozofii dějin pokusil vysvětlit Hegel: „Teď vládnou principy – svobody a ctnosti – jež tkví v subjektivní vůli. Tato ctnost teď má vládnout proti řadě těch, kdo se svou zkažeností a starými zájmy ... ctnosti zpronevěřili. Ctnost je zde prostým principem a rozlišuje jen mezi těmi, kdo smýšlejí stejně, a těmi, kdo stejně nesmýšlejí. Smýšlení však může posuzovat a soudit jen smýšlení. Tudíž vládne podezření: avšak ctnost, jakmile upadne v podezření, už je odsouzená ... Robespierre postavil princip ctnosti nejvýše; a lze říci, že tomuto člověku šlo vážně o ctnost. Teď vládnou ctnost a děs, protože subjektivní ctnost, jež vládne na základě smýšlení, s sebou nese tu nejstrašnější tyranii. Moc uplatňuje bez soudních forem a její trest je stejně prostý – smrt.“

V dějinách lidstva neexistuje myšlenka tak čistá, aby ji člověk nedokázal pošpinit. Tuto bolestnou zkušenost museli křesťané zakusit už dávno, přívržence „idejí roku 1789“, zdá se, dosud stále čeká. Klady, které francouzská revoluce přinesla, představovaly – jako deklarace lidských práv – staré dědictví evropských duchovních dějin, nebo – jako princip rovnosti před zákonem – jich jiné státy dosáhly pokojnou cestou (pruská reforma soudnictví za Fridricha Velikého).

Potud vyvstává v roce dvoustého výročí Velké francouzské revoluce otázka, zda v tom, co přinesla, nepřevážily záporné: přerýv v národních dějinách země, hospodářství vržené o celá desetiletí zpět, dvacetiletá válka, do níž Francie uvrhla Evropu, ideologicky motivovaná genocida více než sta tisíců lidí. V reakci na vydání již citované práce Reynalda Sechera o vendejské genocidě se ve Francii rozvinul podobný „spor historiků“ (Historikerstreit) jako ve Spolkové republice Německo. Ovšem s obrácenými politickými znaménky. „Levice“ chtěla zachovat status quo a materiál, který Secher shromáždil, odmítala být jen vzít na vědomí. Pro Michela Vovella, člena Komunistické strany Francie (PCF) a předsedu komise historiků, jež chystala dvousté oslavy, zůstává revoluce jedním z velkých osvobozovacích činů v dějinách lidstva, Robespierre mužem obdařeným nevídanou prozíravostí a nejvýznamnějším představitelem občansko-demokratické revoluce, „mužem, který si za svou poctivost dodnes zaslouží úctu“.

Naproti tomu „pravice“ žádá, aby se k revolučním událostem zaujal nový morální postoj, aby se význam této křížovky moderních dějin přehodnotil. Historiku Pierrovi Chaunuovi připadá nevěrohodné předstírat, že stěžejní událostí let 1789 až 1799 byla deklarace lidských práv: „Jakobínské masakry ve Vendée předjaly všechnu nesnášenlivost a všechny válečné zločiny – ve válce i ve válce občanské – devatenáctého i dvacátého století.“

Z německého originálu „Der Kampf der Vendée“, publikovaného jako kapitola autorovy knihy

„Alles, was Recht(s) ist: Ideen, Köpfe und Perspektiven der politischen Rechten“, Graz - Stuttgart 2000, s. 103-115, přeložila Veronika Dudková.

Při své francouzské návštěvě v únoru 1984 vzbudil papež Jan Pavel II. pozornost blahorečením „mučedníků gilotiny“. V letech 1793 až 1794 daly revoluční tribunály západofrancouzského města Angers popravit devadesát devět mužů a žen - kněze, jeptišky, několik šlechticů, ale převážně osoby z lidu - proto, že se nechtěli vzdát své katolické víry. Papež se sice snažil, aby tento akt nepřerostl v projev nepřátelského postoje k „ideám roku 1789“ - zdůraznil, že „svoboda, rovnost a bratrství“ jsou i křesťanskými hodnotami -, ale po dlouhé době obrátil pozornost opět k temným stránkám velkých společenských změn.

Zdroj: Občanský institut